

f) Grupul Pi[colt

Denumirea

Fenomenele etno-culturale prin care definim acest grup cultural au purtat de-a lungul timpului, la noi [i în zonele învecinate, diferite denumiri care nu acopereau decât în parte [i pentru scurte perioade de timp realit\jile. Sub acestea au fost cuprinse descoperirile de tip Ciume[ti, Berea-Ciume[ti, S\cuieni lotul A, S\cuinei lotul B, S\cuieni lotul C, Tiza II, iar în zonele învecinate Szatmár I, Szatmár II, Esztár, Satoraljaújhely, Velk'e Raškovce, Kopušani, Kop.ani, Bükk pictat, Domică, Sonkad, Gemer, Djakovo, la care se adaug\ în continuare altele, ca s\ ne limit\m doar la descoperirile cu ceramica pictat\ [i incizat\ (Com[a 1960 223; Com[a, Nánánsi 1972; Ignat 1974, 124, pl. VIII; 1977, 14; 1981, 42; Kutzián 1966, 260; Kalicz 1959, 18; 1965, 33; 1980, 122; Korek 1972, 15-18; 1977, 48-51; Kalicz, Makkay 1972, 78; 1977; Lichardus 1964; 1967; 1968, 25; 1972, 99, 107-108, 117, 120-121; 1974; Mathe 1979; Pavúk 1980, 73-76; P\unescu 1963; Quitta 1960; Raczky 1982, 98; šiška 1976, 115; 1993; Trogmayer 1972; 1972a; Tompa 1920, 103; Vlassa 1959, 242; Vizdal 1973 [. a.). Prezentarea bibliografiei de mai sus are menirea de a ar\ta greutatea oper\rii cu materiale neperiodizate, aflate la hotarul mai multor]\ri [i regiuni. Grupul cultural la care ne referim este parte a unui complex mai larg.

Originea [i evolu]ia

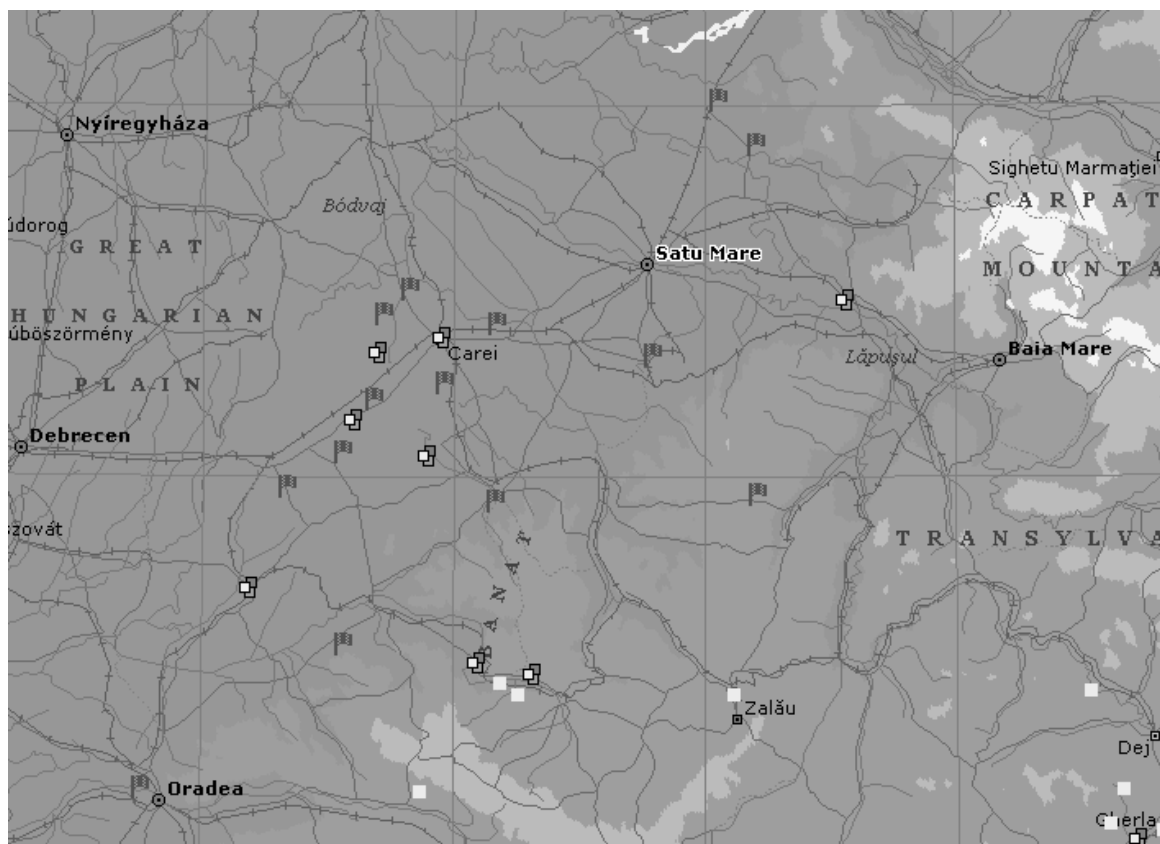
Originea acestui grup cultural este rezultatul evolu]iei locale a comunit\jilor Star.evo – Cri[rupte de evolu]ia general\, cu slabe dar prezente influen]e ale Chalcoliticului Balcano-Anatolian (Vin.a. [i Polichromie). În m\sură în care ne îndep\rt\m, în zona de câmpie [i spre sud elementele ceramicii incizate sunt mai numeroase. Problema este asem\n\toare grupului CCTLNZIS, doar c\ în aceste zone influen]a Policromiei este mai puternic\, observându-se în pictur\, în tehnologie [i în motive. Colegii maghiari, în special J. Makkay (Makkay 1990a; 1992; 1992a; Makkay J., Ierco[an 1995), v\ld formarea grupului prin intermediul Transilvaniei, prim grupul Mehtelék, dar noi credem c\ el vine [i dinspre sud, prin Cri[ana.

Într-un studiu analitic realizat împreun\ cu Ioan Némety (Lazarovici Gh., Némety 1983), pe baza descoperirilor sale de la Pi[colt [i din zon\ (Lazarovici Gh. 1986; Ciarn\u, Lazarovici Gh. 1989) s-a putut demonstra existen]a a trei faze de evolu]ie [i leg\turile lor cronologice [i culturale, dar mai ales definirea etapelor timpurii [i geneza. Lipsa unor date C14 nu ne permit a adânci discu]iile, de[i între timp noi materiale, s\p\turi [i descoperiri au fost f\cute.

R\spândirea

Aria de r\spândire a acestui grup cuprinde nordul Cri[anei, până în estul]\rii Oa[ului.

Cercetările din ultima vreme, mai ales cele de salvare (datorate lucrărilor la autostradă, altor drumuri naționale [și județene, sau unor proiecte economico-industriale), au dus la noi descoperiri, dar numai o parte din acestea au fost cuprinse în harta noastră, Fig. III f. 1.

© 2000 Microsoft Corp. All rights reserved.

Fig. III f. 1. Descoperiri Pi [colt (steag gri/verde) și CCTLNZIS (alb/galben)]

După cum se poate observa, aceste comunități preferă zona de est a dealurilor, doar în câteva cazuri intersectându-se cu descoperirile CCTLNZIS. Pe măsură ce se îndepărtează de zona deluroasă [și de sursele de bitum, se reduc materialele pictate și se înmulțesc cele incizate de tip Alföld.

Cronologia relativă

Cum precizăm, referitor la acest grup nu sunt date C14 recente pentru zonele noastre [și nici pentru descoperirile colegilor maghiari. Începutul etapei I-a este încă în vremea neoliticului timpuriu SC IVB, când se mai mențin elementele de policromie. Am pus în tabelul de mai jos datele din vecinătatea descoperirilor de la nord, de la Mehtelék [și Endröd, care sunt între 5.600 – 5.400 B.C. Acestea reprezintă orizonturile anterioare formării acestui grup cultural. După această dată, mai precis pe la 5300 B.C. ar putea fi materialele din etapa I-a (datele C14 din Ungaria după Glässer 1991, 59).

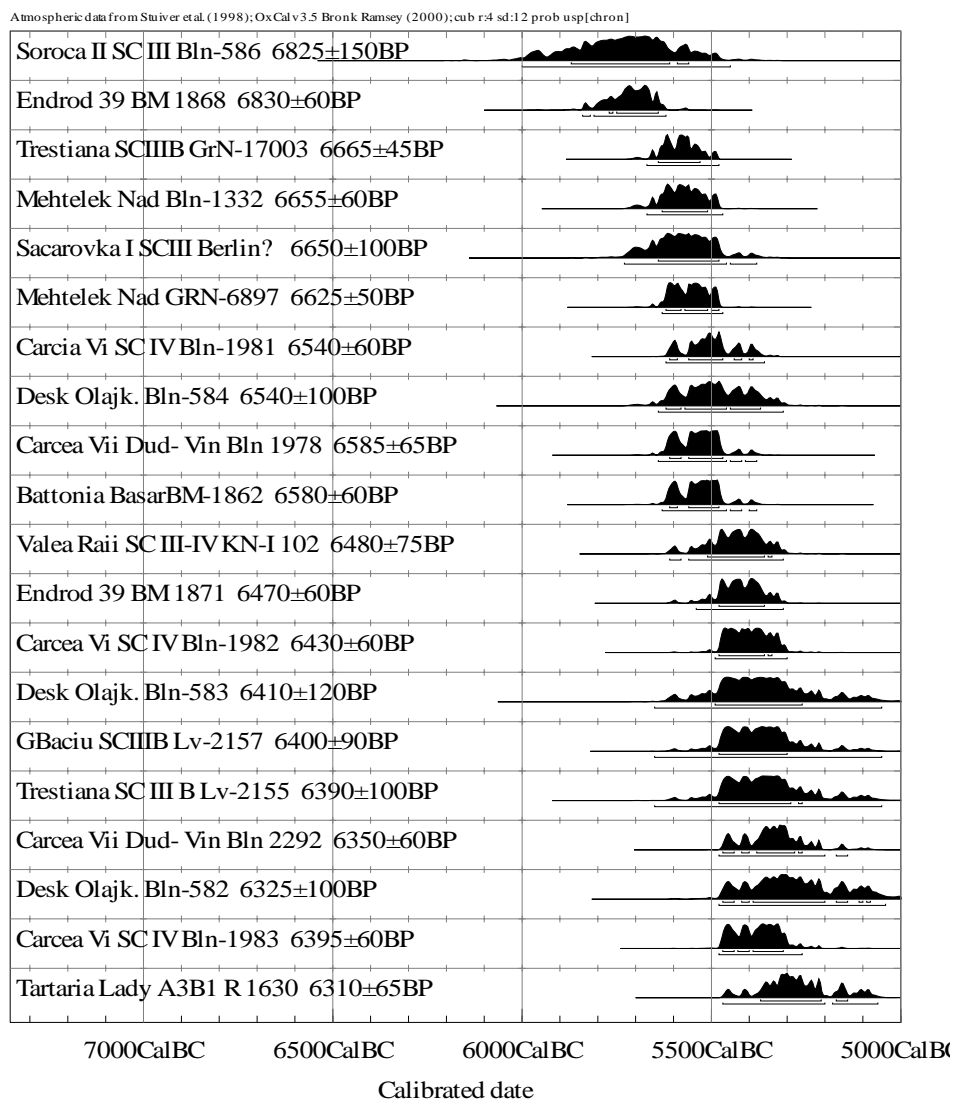

Fig. III f. 2. Date C14 pentru finalul neoliticului timpuriu în zonele învecinate grupului Pi[colt

Din punct de vedere stratigrafic descoperirile Pi[colt le suprapun pe cele Star. *evo*-Cri[IVA, poate IVB la Suplacu de Barcău (suprafața cercetată de noi cu asemenea descoperiri era prea mică). La Zăuan – *Dâmbul cimitirului*, în orizont Star. *evo* – Cri[IIB – IVA nu au apărut importuri ale grupului Pi[colt. Materiale Pi[colt sunt la nord de stațiune, dar fără observații stratigrafice.

Materiale ceramice pictate, înrudite cu faza timpurie I, apar la Endröd - *Áregyszék XI, groapa 1* asociate cu materiale Alföld timpurii (Makkay 1992, pl. XIV10, 12, 15/12, 16; 16/2, 7), ceea ce presupune un orizont post SC IVA, așa cum indică și datele de mai sus.

Limita de jos a datării grupului Pi[colt este dată de descoperirile care suprapun la Suplacu de Barcău pe cele zise Suplac I sau CCTLNZIS de fază IIB, poate IIC (sunt puține materiale publicate), ceea ce corespunde orizontului Vin. *a.C.*

De altfel în Banat, la Sat Chinez o groapă mai târzie are o ceramică de tip Esztár târzie asociată credem noi cu materiale Foeni, deși colegul FI. Dacă veștem considerăm că ar fi mai timpurii (vezi mai sus cultura Vin. *a.C.* și mai jos grupul Foeni).

Așezările

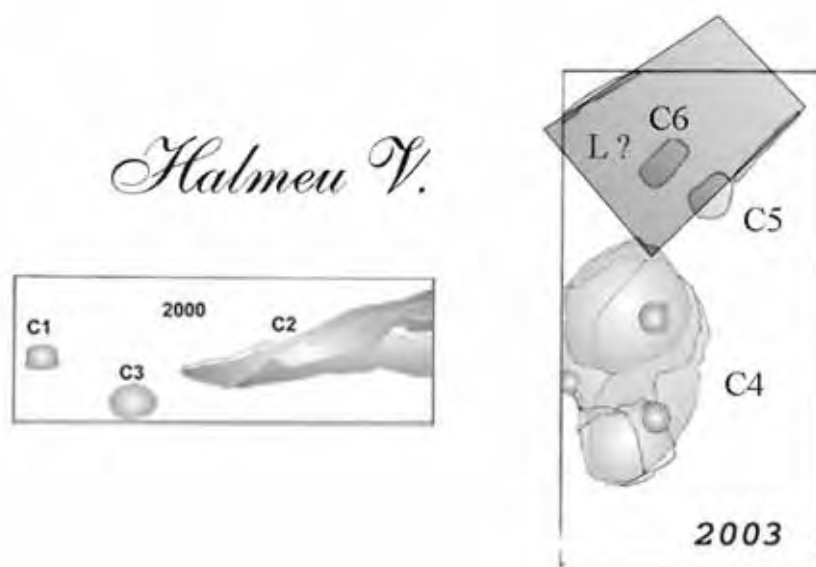

Fig. III.3. Halmeu - Vam, complexe Pi[colt, dup[Marta et alii

Despre forma și felul așezărilor avem prea puține date. Sunt preferate grindurile neînundabile dintr-o zonă mlătinioasă a câmpiei Erului, a Barcăului – Beretului și margini de mlătini (Ecsedea) sau terase înalte. Din săpăturile de la Halmeu avem unele imagini care reflectă densitatea complexelor de locuire și unele semnificații. Așezarea de la Pi[colt este situată pe un grind înalt cu cca. 4 m față de restul zonei. Depunerile arheologice sunt de peste 3 m, deși nu sunt foarte dense, locuirea fiind mai ales extensivă. Materialele nu au fost publicate, dar ceea ce s-a putut vedea din profilul stratigrafic deschis este că straturile au peste 2 m grosime. Deși grosimea este mare, densitatea de locuire este mică. Pe tell rămâne impresia că într-o etapă sunt patru-cinci locuințe, care își schimbă locul.

Deoarece este o mare cantitate de nisip între straturi credem că în acea vreme erau vânturi puternice și un climat uscat, fapt care a determinat preferința pentru locuirea în bordeie. Bordeiele sunt foarte adânci, favorabile unei locuiri îndelungate și cu perioade reci. De altfel multe din așezări sunt în locuri astfel înundabile, ceea ce ar confirma un climat mai uscat. Sistemul de locuire nu este caracteristic unora de tip tell. În ele se observă tradiții ale neoliticului timpuriu. Nu par să existe influențe directe din arhitectura culturii Vin. a. sau a Policromiei.

Locuințele

Din săpăturile, mai ales de salvare ale lui I. Némety (Lazarovici Gh., Némety 1983) sunt cele mai multe informații privind complexele de locuit ale acestei civilizații. Importante observații sunt în vecinătate în Transcarpatia, în Ungaria, ce au fost publicate în lucrări de sinteză (Kalicz, Makkay 1977).

În săpăturile nu foarte recente de la Pi[colt – Cămidărie, în profile se observau urmele unor pereți de locuințe, arsuri și fragmente de vetre. Publicarea rezultatelor și poate o

ilustrație mai completă vor aduce informații mai largi despre locuințe, despre stratigrafie, acolo fiind vizibile cel puțin două-trei orizonturi de locuire, nu doar o stratigrafie orizontală.

Săpăturile limitate (secțiunea lui I. Némety avea cca. 3 m x 30 sau 40 m, pe lățime nedepășind 3 m) nu au permis prea multe observații, de aici provin cele mai multe informații.

Bordeiele

Săpăturile de la Pișcolț, care au dat numele grupului, datorate lui Ioan Némety, au dus la descoperirea celor mai multe bordeie.

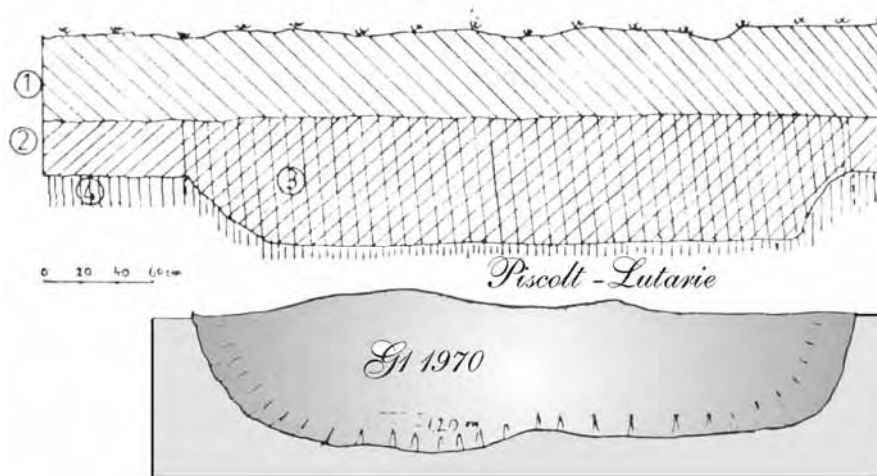
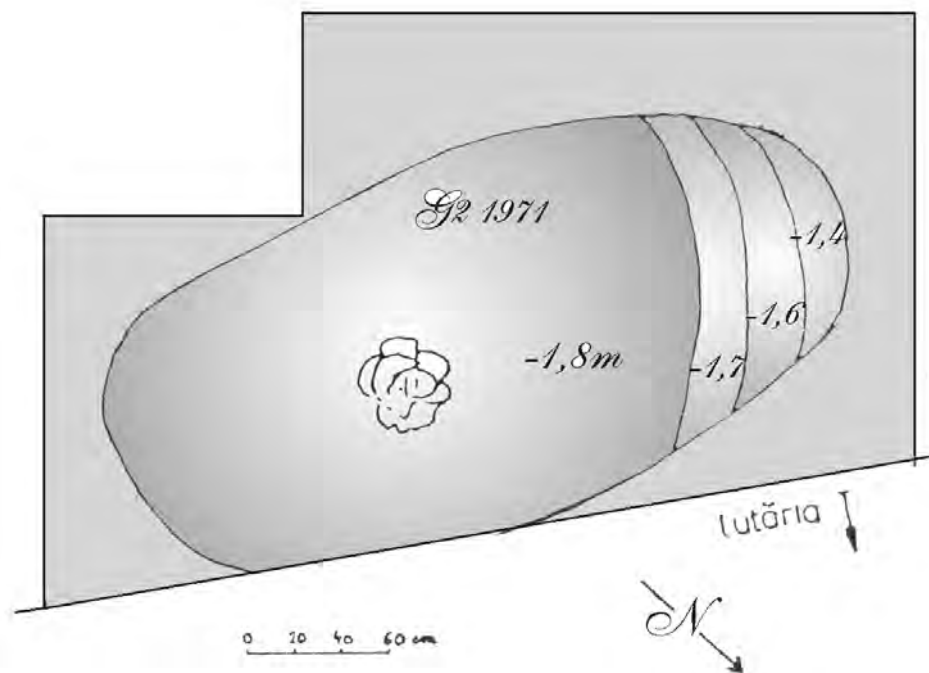

Fig. III f. 4. Pișcolț-Lutavrie, bordeie: a) ▲ bordei I/1970; b) ▼ bordei II/1971

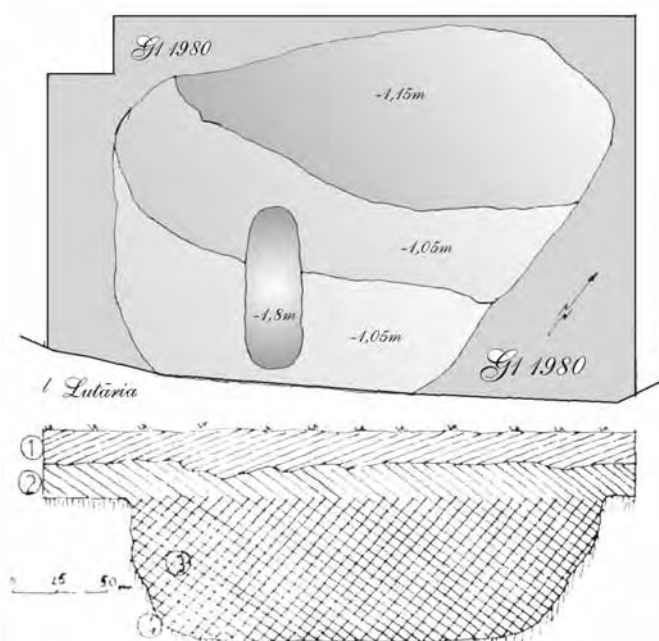
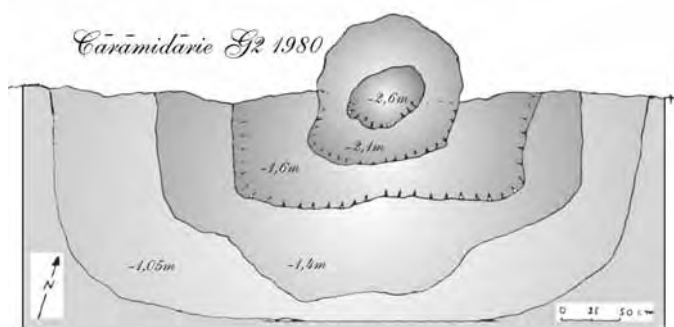

Fig. III f. 5. Pi[colt – Lut\vrie: a) bordei 1/1980▲;
b) C\vmid\vrie G2/1980▼

III f. 5a) din *faza timpurie* sau *Pi[colt I*, sunt *bordeiul I/1980* [i G5/1976 (Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 4B-4C, 10). Acestea sunt de dimensiuni mai mici, de 2,2 x 2 m, adânci de 0,70 m, reprezentând doar partea centrală a unor bordeie.

Bordeiul menționat are în centru o groapă lunguică de stâlp cu dimensiunile de 0,95 x 0,75 x 0,25 m, asemănătoare cu gropile în trepte din Vin. a. C [i CCTNZIS (vezi mai sus).

În complexe menționate au fost descoperite fragmente ceramice pictate cu benzi late, între ele fiind o pictură din linii ondulate, asociate cu ceramică incizată de tip Alföld timpurie. Pictura amintește de cea a neoliticului timpuriu, de Policromia târzie de la Cârcea, fiind [i castroane cu incizie sub buză sau „*lippenrand*”, elemente târzii de tradiție Star. evo – Cri[. Amestecul cu măr, cioburi pisate, pleavă, caracteristice pentru nivelul Zăuan II (vezi Lazarovici, Lakó 1981) apare [i în *grupul Sonkad* [i. a., ca [i alte elemente, cum sunt alveolele [i pictura din benzi late sau spiralele late pictate.

În *faza mijlocie*, la Pi[colt punctul *Lut\vrie* (Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 12, 14-16) complexe sunt de dimensiuni mai mari [i mai puțin adânci. Astfel *bordeiul II/1971*, Fig. III f. 4b, (3,2 x cca. 1,6/1,8 x 0,5 m) are treptele [i intrarea dinspre vest.

Cu prilejul vizitei noastre (Gh. Lazarovici) am identificat trei puncte: *SMA*, aflat la cca. 600 m de movilă, *Lut\vrie* pe marginea mai înaltă, dar [i spre SMA, cu aspect de tell, din care oamenii scot mereu lut pentru diferite lucrări. În vecinătatea grindului se afla o *C\vmid\vrie* (folosită pentru extragerea lutului necesar modelării cărămizilor), unde mereu apar materiale ceramice.

Credem că este vorba de o a[ezare mare de peste 10 ha, iar pe grind [i la c\vmid\vrie locuințele sunt la distanță mare unele de altele (cca. 15-30 m cum apare în profilul învechit al săpăturilor).

Din profilele gropilor publicate, în special la complexe din sondajele de salvare (Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 3-6), complexe apar la adâncimea de – 40 – 60 cm.

Cele mai vechi complexe (Fig.

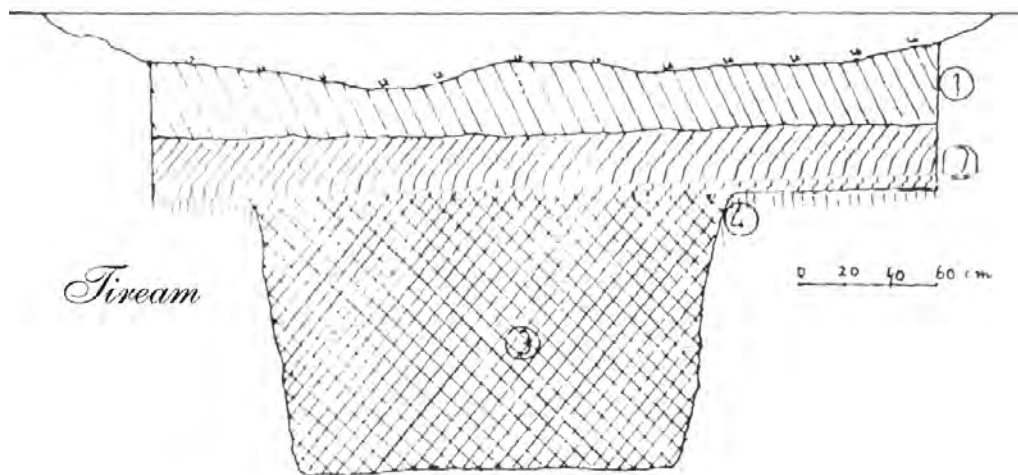
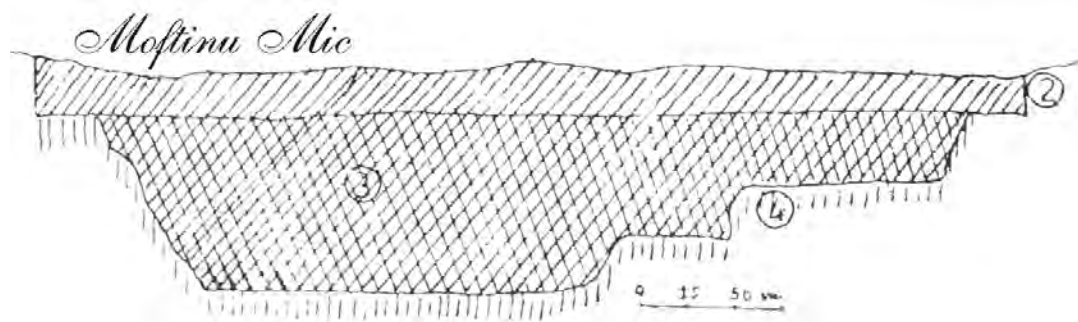

Fig. IIIf.6: a) Tîream ▲; b) Moftinu Mic, gr. 6▼

Bordeiul 1/1970 avea 3,4 x cca. 1,8/2 m x 0,75 m adâncime de la nivelul lui de s\pare, Fig. IIIf.4a. **Bordeiul II/1980**, din punctul C\mid\rie, Fig. IIIf.5b, avea dimensiunile de 5 x 4 x 1,2 m, fiind cel mai mare [i mai adânc complex; el prezenta trepte pe toate marginile, iar în zona central\ avea foarte probabil o groap\ de stâlp central. Tot la Pi\colt, la Lut\ria de la SMA, bordeiul 2/1980 (Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 3B) avea dimensiunile de 3,2 x 2,25 x 0,65 m [i profilul în trepte.

Tîream. Groapa de la Tîream, de mici dimensiuni, 2 x 1,2 m adâncime, ar putea fi [i partea central\ a unui bordei, Fig. IIIf.6a. Materialele pictate de la Tîream sunt de cea mai bun\ calitate [i tipice pentru mijlocul etapei a II-a, dup\ care pictura începe s\ decad\ (Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 6c).

Moftinu Mic. Dintre complexe de la Moftinu Mic, bordeiul 6, Fig. IIIf.6b, este tipic pentru o astfel de construc\ie în trepte, acestea marcând intrarea în complex. Bordeiul este din seria celor mari, având peste 3,5 m lungime (l\imea nu este precizat\; Lazarovici Gh., Némety 1983, fig. 6c).

La Baba Novac, (com. Ardu), complexul 1 reprezint\ o groap\ s\pat\ par\ial, cu dimensiunile de 2,70 x 3,50 m [i adâncimea maxim\ de 1,30 m (Astalo[, Gindele 2003), pe care suntem tenta\i s\ o atribuim unui bordei de mari dimensiuni.

Halmeu – Vam\, studiu de caz

Complexul C4 alungit, de form\ neregulat\, surprins par\ial (7 x 4 m, adâncimea maxim\ 1,56 m) continua probabil [i în zona îngr\dit\ a magazinului *Duty Free Shop* [i presupunem

c\ ar fi vorba de C2 (marcaj neclar !), decopertat parțial în 2000 cu ocazia săpăturii de salvare (Astalo[, Marta 2001; Marta et alii 2002, 151). Complexul se încadrează în grupul cultural Pi[colt, faza II. După form\ pare a fi un bordei în care se găseau două-trei gropi de stâlp. Punerea în legătur\ cu complexul cercetat în 2000, face inexplicabil\ această figur\.

Locuin]ele cu [an]uri de funda]ie

Pentru prima oară sunt semnalate locuin]e de suprafa]\ la Halmeu – *Vam*, ce aveau [an]uri de funda]ie adânci de 10 - 15 cm (L?), situate la o distan]\ de cca. 4 m una de alta, ceea ce ar corespunde l\jimii unui complex, lungimea fiind sub 8 m (Fig. IIIf.3). Dou\ gropi ar putea proveni de la stâlpii de structur\ sau din zona intrării, autorii săpăturii punându-le în legătur\ cu locuin]a. Posibil ca cealalt\ parte a [an]ului să fie în marginea unei gropi mari, adânci.

Gropile

Tot la Halmeu – *Vam*, în 2000, iar mai apoi în 2003 au fost descoperite mai multe gropi rotunde, late de 1-1,2 m, ca și două gropi ovale de cca. 1,5 m lungime. Acestea din urmă ne amintesc de cele în trepte de la locuin]ele din cultura Vin. a, nivel Vin. a. C (Gomolava), Foeni (Foeni) și Zau (vezi mai sus).

Trei gropi menajere, despre care nu se dau alte informa]ii privind forma sau dimensiunile, sunt pomenite la Moftinu Mic - *Pesc\rie* (Némety et alii 2000).

La Urziceni – *Vam* sunt amintite trei complexe: unul pare a fi groapa central\ a unui bordei (C2) de form\ oval\ (2,5 x 1,5 m), cu puțin material ceramic; referitor la celelalte două complexe, unul era de form\ neregulat\, iar cel\lalt a fost surprins doar parțial (Gindele et alii 2003). Acolo sunt amintite alte gropi: C3 de form\ oval\ (2 x 1 m); C4 de form\ dreptunghiular\ (2,3 x 1,2 m); C5 preparat parțial; C6 reprezint\ [an]ul modern de drenare a apei, în umplutura căruia a fost descoperit M6 („*In umplutura unui [an] modern*” nu poate fi un mormânt neolitic căci [an]ul l-ar fi tăiat, iar umplutura e modern\, poate un [an] neolitic ?); C7 reprezint\ un complex neolitic de form\ neregulat\, suprapus parțial de M 7; G2 este un complex neolitic suprapus parțial de M2. Complexul a fost tăiat în propor]ie de 50% de actualul canal de pe marginea drumului. Materialele ceramice aparțin etapei Pi[colt II. Deoarece nu sunt alte informa]ii privind forma, sau umplerea lor, unele din complexe men]ionate ar putea reprezenta partea central\ a unor bordeie (cele cu dimensiuni de peste 2 x 2 m), altele pot fi gropi cu diferite func]ionalit\]i (greu de reconstituit, din lipsa informa]iilor cu privire la umplerea lor).

San]uri de ap\rare?

La Halmeu – *Vam* o groap\ mai alungit\ (C2), preparat\ în 2000, lung\ de 12 m și lat\ de 1-3 m las\ impresia unui [an] de ap\rare, dar nu continu\ în caseta săpat\ în 2000. În 2003 pare a continua pe aceeași direc]ie (dac\ se unesc, atunci sunt mai greu de explicat). Poate fi cel mult o groap\ de lut, folosit\ mai apoi pentru resturi menajere.

Despre morminte sunt puține detalii privind caracterul depunerii, a[ă încât nu putem aborda elemente de arhitectur\ funerar\.